

Kárpátaljai roma gyerekek életmódjának vizsgálata (kulturális és szabadidő-eltöltési szokások)¹

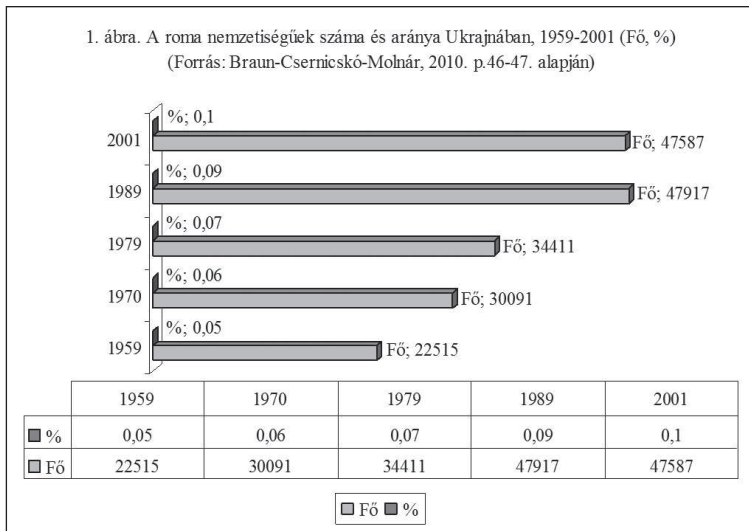
(*A kárpátaljai romák helyzete*) Ukrajnában az első népszámlálás 2001 decemberében zajlott.² Ennek végleges eredményei 2003. január 18-án kerültek napvilágra. Adatai szerint Ukrajna lakossága 48 millió 240 ezer főtt tett ki (Braun–Cserniczkó–Molnár 2010, p. 45.), és az ország területén több mint 130 nemzetiség és népcsoport lakott (Dupka–Zubánics, évszám nélkül). Az összlakosság 0,1%-a (47 587 fő) vallotta magát roma nemzetiségűnek (Braun–Cserniczkó–Molnár 2010, p. 45.) (1. táblázat).³

I. táblázat. Ukrajna lakosságának nemzetiségi összetétele, 2001 (Fő, %)

Nemzetiségek	Fő	%
Ukrán	37 541 693	77,82
Orosz	8 334 141	17,28
Belorusz	275 763	0,57
Moldáv	258 619	0,54
Krími tatár	248 193	0,51
Bolgár	204 574	0,42
Magyar	156 566	0,32
Román	150 989	0,31
Lengyel	144 130	0,30
Zsidó	103 591	0,21
Örmény	99 894	0,21
Görög	91 548	0,19
Tatár	73 304	0,15
Roma (Cigány)	47 587	0,10
Azerbajdzsán	45 176	0,09
Grúz	34 199	0,07
Német	33 302	0,07
Gagauz	31 923	0,07
Koreai	12 711	0,03
Üzbég	12 353	0,03
Csuvas	10 593	0,02
Szlovák	6397	0,01
Egyéb	323 656	0,67
Összesen	48 240 902	100

Forrás: Braun–Cserniczkó–Molnár 2010, p. 46–47. alapján

A romák lélekszáma az 1989-es szovjet népszámlálás adataihoz képest némileg csökkent (330 fővel),⁴ ám arányuk az összlakosság jelentős visszaesése következtében tovább emelkedett (Braun–Csernicskó–Molnár 2010, p. 45.) (1. ábra).

A romák mintegy 44,69%-nak (21 266 fő) anyanyelve a cigány nyelv (annak valamelyik változata), annak ellenére, hogy nyelvüket nem védi a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája⁵ Az ukrajnai roma nemzetiségű lakosok 21,1%-a ukrán, 13,4%-a orosz és 20,8%-a egyéb anyanyelvű (Braun–Csernicskó–Molnár 2010, p. 47–48.; 2010a, p. 17.) (II. táblázat).

II. táblázat. A roma nemzetiségű lakosság anyanyelv szerinti megoszlása, 2001.

Nemzetiség	Összesen	Nemzetisége és anyanyelve azonos		Nemzetisége és anyanyelve nem azonos					
				Ukrán		Orosz		Egyéb	
	Fő	Fő	%	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Roma	47 587	21 666	44,69	10 039	21,10	6378	13,40	9904	20,81

Forrás: Braun–Csernicskó–Molnár 2010, p. 47–48.; 2010a, p. 17. alapján

A roma nemzetiségűek mindössze két ukrajnai megyében (1) Kárpátalján (az összlakosság 1,1%-át alkotják) és (2) Odessza megyében (az összlakosság 0,1%-át alkotják) érik el az adott közigazgatási egységen belül a 0,1%-os arányt (Braun–Csernicskó–Molnár 2010, p. 50.; 2010a, p. 17.).

A III. táblázat adatai mutatják, hogy az első ukrán népszámlálás (2001) 14 004 roma nemzetiségű lakost regisztrált Kárpátalján (1989-ben 12 131 fő volt) (Molnár–Molnár 2005, p. 20; Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003). Ez azt jelenti, hogy az ukrajnai roma nemzetiségű lakosság több mint negyede (29,4%) Kárpátalján él: vagyis ezer ukrajnai roma közül 294 kárpátaljai lakos (Braun–Csernicskó–Molnár 2010, p. 50; 2010a, p. 17.) (III. táblázat).

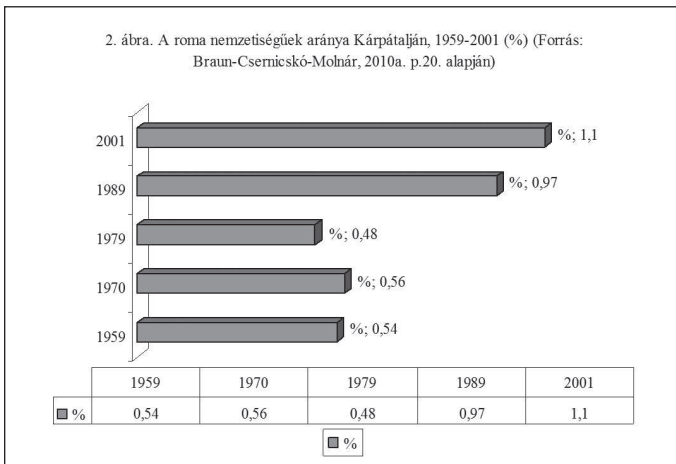
III. táblázat. Kárpátalja nemzetiségi összetétele a 2001-es népszámlálási adatok alapján (Fő, %)

Nemzetiségek	Fő	%
Ukrán	1 010 127	80,5
Magyar	151 516	12,1
Román	32 152	2,6
Orosz	30 993	2,5
Roma (cigány)	14 004	1,1
Szlovák	5 695	0,5
Német	3 582	0,3
Belorusz	1 540	0,1
Egyéb	5 005	0,4
Összesen	1 254 614	100

Forrás: Molnár–Molnár 2005, p. 20.; Braun–Cserniczkó–Molnár 2010, p. 50.; Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003 alapján

Kárpátalja népességének egyik legalapvetőbb vonása a soknemzetiségűség. A 2001-es népszámlálás adatai szerint a megyében több mint 100 nemzetiséget vettek számba, ugyanakkor közülük csak nyolc aránya haladta meg az össznépességén belüli 0,1%-ot (III. táblázat). A roma nemzetiségű lakosok, a teljes népességen belüli 1,1%-os arányukkal az ötödik legszámosabb kárpátaljai közösséget alkotják (III. táblázat).⁶ A városok közül Beregszász városán belül vannak jelen a legnagyobb százalékarányban: 6,4% (1695 fő) (Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003; Molnár–Molnár 2005, p. 20.; Braun–Cserniczkó–Molnár 2010, p. 50.; 2010a, p. 18.) (IV. táblázat).

A romák száma Kárpátalján az 1989-es népszámlálási adatokhoz⁷ mérten 1873 fővel növekedett, és a 13 évre jutó 15%-os gyarodás nagyjából tükrözi a természetes szaporulatuk ütemét (Molnár–Molnár 2005, p. 22.). A népszámlálási adatok alapján folyamatos növekedés tapasztalható (kivételet 1979) (Braun–Cserniczkó–Molnár 2010a, p. 20.) (2. ábra).

Lélekszámuk ugyanazt a bizonytalanságot feltételezi, amit a magyarországi romákra vonatkozó statisztikai kimutatások: az önbevalláson alapuló felmérések alkalmával (a népszámlálások estében is) a romák egy része más nemzetiségűnek vallja magát. Molnár József szerint, pl. ugyan a romák egy része már a korábbi népszámlálások alkalmával is a magyart nevezte meg nemzetiségéeként, de az 1989-es adatokhoz mérhető 2001-es közel 2 ezer fős növekedés a kedvezménytörvény hatásának tulajdonítható. A kedvezménytörvény megszületésével (ugyanis „érdemes lett” magyarnak lenni) a bizonytalan vagy kettős etnikai identitású népesség nagyobb részben vallotta magát magyarnak (Molnár–Molnár 2005, p. 21–22.).⁸

A megyében a roma kisebbség egyetlen közigazgatási egységben⁹ sem érte el a 10%-ot.¹⁰ A magukat roma nemzetiségűnek vallók aránya mindössze öt járásban – Beregszászi járás: 4,1%, Ungvári járás: 4,1%, Nagybereznai járás: 1,6%, Szolyvai járás: 1,4%, és Munkácsi járás: 1,3% – haladja meg az 1%-ot. A megyei alárendeltségű városok közül: Beregszász városában (6,4%), Ungvár városában (1,4%) és Munkács városában (1,4%) a megyei átlagot (1,1%) volt az összlakosságon belüli részesedésük (Molnár–Molnár 2005, p. 26–27.; Braun–Csernicskó–Molnár 2010a, p. 23.; 42.) (IV. táblázat).

IV. táblázat. A roma népesség száma és aránya Kárpátalja közigazgatási egységeiben, 2001

Közigazgatási egység	A népesség száma	A romák száma	A romák aránya
Beregszász város	26 554	1 695	6,4
Huszt város	31 864	122	0,4
Munkács város	81 637	1 130	1,4
Ungvár város	115 568	1 705	1,5
Beregszászi járás	54 062	2 211	4,1
Husztói járás*	96 960	1	0,0
Ilosvai járás	100 905	167	0,2
Munkácsi járás	101 443	1 314	1,3
Nagybereznai járás	28 211	452	1,6
Nagyszőlősi járás	117 957	920	0,8
Ökörmezei járás	49 890	118	0,2
Perecsenyi járás	32 026	138	0,4
Rahói járás	90 945	163	0,2
Szolyvai járás	54 869	800	1,5
Técsői járás**	171 850	45	0,0
Ungvári járás	74 399	3 022	4,1
Volóci járás***	25 474	1	0,0
Összesen	1 254 614	14 004	1,1

Forrás: Molnár–Molnár 2005, p. 49.; Braun–Csernicskó–Molnár 2010a, p. 22.; 42. alapján
Megjegyzés: * - 0,001%, ** - 0,02%; *** - 0,003%

A 2001. évi népszámlálás adatai és Braun–Csernicskó–Molnár vizsgálatai alapján a romák száma Kárpátalja 110 településén érte el a 10 főt. A legnagyobb roma közösség Ungváron (1705 fő, 1,9%),¹¹ Beregszászban (1695 fő, 6,4%) és Munkácson (1130 fő, 1,4%)¹² volt fellelhető. Ezernél több roma élt: Királyházán és Szőlősvérgárdon (Nagyszőlősi járás), illetve Poroskón (Perecsenyi járás). Bár annak ellenére, hogy a romák szórványban élnek Braun–Csernicskó–Molnár becslé-

se szerint Kárpátalja két településen is számarányuk meghaladja az 50%-ot: Szombati (71%, Ilosvai járás) és Dombok (53%, Munkácsi járás).¹³ További 12 községben a roma lakosság aránya elérte az összlakosság 20%-át (Braun–Csemicskó–Molnár 2010a, p. 23.; 43.)

Kárpátalja 30 magyarlakta településének¹⁴ roma közössége éri el az összlakosság több mint 5%-át: Badaló (18%), Beregdéda (5%), Beregújfalú (10%), Bótrágy (5%), Gát (11%), Kisbégány (15%), Mezőkaszony (8%), Nagyberég (8%), Vári (18%) – Beregszászi járás; Barkaszó (21%), Beregrákos (6%), Csongor (5%), Izsnyéte (5%), Szernye (13%) – Munkácsi járás; Királyháza (6%), Tiszabökény (5%), Tiszapéterfalva (10%), Tiszaújlak (20%) – Nagyszőlősi járás; Botfalva (10%), Csap (8%), Eszeny (15%), Homok (8%), Kisdobrony (6%), Koncháza (16%), Nagydobrony (6%), Nagygejőc (19%), Palágykomoróc (12%), Rát (15%), Szalóka (6%), Szürte (11%), Tiszaágtelek (20%) – Ungvári járás (Molnár–Molnár 2005, p. 82–85. alapján). Közülük 27 magyar többségű település.¹⁵

Miközben Kárpátalja népességének többsége falvakban él (63,3%), a romák körében nagyobb a városlakók aránya: valamivel több mint a felük lakik a városokban (városi roma népesség: 7149 fő, 1,6%, falusi roma népesség: 6855 fő, 0,9%) (Molnár–Molnár 2005, p. 23–24.).

A roma népesség anyanyelvi összetételét vizsgálva igen változatos képet mutat: csak az ötödük anyanyelve a roma (2871 fő, 20,5%); majdnem ennyin az ukránt (2335 fő, 16,7%), 62,4%-uk (8736) pedig a magyart használja leginkább (Molnár–Molnár 2005, p. 40.). A többnyire magyar falvakban élő falusi romák döntő többsége – 82,8% – magyarul beszél (Molnár–Molnár 2005, p. 44.) (V. táblázat).

V. táblázat. A roma népesség aránya és anyanyelvi összetétele Kárpátalja közigazgatási egységeiben a 2001-es népszámlálás adatai alapján

Közigazgatási egység	A romák aránya (%)	Adott anyanyelvűek aránya a romák között (%)			
		ukrán	magyar	orosz	egyéb
Beregszász város	6,4	0,2	99,2	0,1	0,5
Beregszászi járás	4,1	0,7	98,1	0,5	0,6
Munkács város	1,4	9,2	87,3		3,6
Munkácsi járás	1,3	2,2	92,6	0,1	5,1
Ungvár város	1,5	8,6	5,2	0,6	86,6
Ungvári járás	4,1	1,6	80,2	0,1	18,1
Huszt város	0,4	9,0			91,0
Huszt járás	0,0	100			
Nagybereznai járás	1,6	99,6			0,4
Nagyszőlősi járás	0,8	51,4	15,0		33,6
Szolyvai járás	1,4	95,9	4,1		
Rahói járás	0,2	1,8			99,2
Perecsenyi járás	0,4	65,9			34,1
Ökörmezei járás	0,2				100
Ilosvai járás	0,2	92,8			7,2
Volóci járás	0,0	100			
Técsői járás	0,0	77,8			22,2
Összesen	1,1	16,7	62,3	0,2	20,5

Forrás: Molnár–Molnár 2005, p. 49.

A 2001. évben a Kárpátalján a roma népesség mindössze 6,7%-a tartozott a foglalkoztatottak közé, ami ötször alacsonyabb volt a teljes lakosság 33,2%-os értékénél. A közigazgatási egységeket figyelembe véve a romák foglalkoztatottsága Ungváron érte el a legnagyobb százalékarányt (14,5%), a járások tekintetében pedig az Ilosvai, a Beregszászi, az Ungvári és a Nagybereznai járásokban a romák mintegy 5%-a rendelkezett – főleg alacsony presztízsű – munkahellyel, a fennmaradó járásokban¹⁶ a romák foglalkoztatási mutatója a nulla közelében mozgott (Braun–Csernicskó–Molnár 2010, p. 59.; 2010a, p. 38.).

A roma kisebbség tanulási lehetőségeinek és szokásainak is megvannak a maga, specifikus jellegzetességei.¹⁷ Az utóbbi években jelentős figyelem irányult az állam részéről a cigányság oktatásának problémáira. Állami és területi szinten is több program foglalkozik jelenleg is a romákkal.¹⁸

A romák anyanyelvi oktatása Ukrajnában nem megoldott. A romagyerekek Kárpátalján magyar és ukrán tannyelvű iskolákban tanulnak.

Az oktatási kataszter adatai szerint a 2001–2002-es tanévben a Kárpátalja magyar tannyelvű iskoláiba járó 27 351 tanuló 8%-a (1972 fő) volt roma nemzetiségű.¹⁹ A roma származású diákok 39,4%-a (778 fő) a Beregszászi 7. számú Általános Iskola (318 tanuló) (6-7. kép), illetve a Munkácsi 14. számú Általános Iskola tanulója (460 tanuló) volt²⁰ (Gabóda 2010, p. 91–109; Oktatási kataszter, 2003).

A 2006–2007-es tanévben, a megye iskoláiban 171 771 gyerek tanult, ebből 5822 volt roma nemzetiségű.

A 2008–2009-es tanévben 693 iskola működött Kárpátalján 159 965 tanulóval, ebből 146 iskolában 6497 romagyerek folytatott tanulmányokat. Az adatok szerint tehát a tanuló gyerekek több mint 4%-a roma származású volt, akik a kárpátaljai iskolák 21%-ában folytattak tanulmányokat (Braun–Csernicskó–Molnár 2010, p. 67.).

A síkvidéki járások²¹ jelentős mértékben kiemelkednek, az iskolaköteles romagyerekek terén: az Ungvári járásban 904 fő, a Beregszászi járásban 737 fő, a Nagyszőlősi járásban pedig 706 fő roma nemzetiségű gyerek járt iskolába (2008–2009-es tanév). A városok közül a legtöbb iskolaköteles romagyerek Munkács városában (656 fő) van (Braun–Csernicskó–Molnár 2010, p. 68.) (VI. táblázat).

A VI. táblázat adatai mutatják, hogy Ungvár és környékén 1476 fő, Munkács és környékén 1267 fő, Beregszász és környékén pedig 1104 fő roma nemzetiségű tanulót regisztráltak.

A 2010–2011-es tanévben 7076 romagyerek folytatott tanulmányokat Kárpátalja iskoláiban, ebből a Munkácsi járásban 715 fő, a Beregszászi járásban 718 fő, a Nagyszőlősi járásban 844 fő, az Ungvári járásban 984 fő.²² A megyei jogú városokban az alábbiak szerint alakult a roma nemzetiségű tanulók száma: Munkács 725 fő, Ungvár 523 fő, Beregszász 421, Huszt 157 fő és Csap 129 fő (Megyei Oktatási Főosztály statisztikai adatai a 2010–2011-es tanévről) (VII. táblázat). A Beregszászi járás és Beregszász városának statisztikai adatait a VIII. és IX. számú táblázatok mutatják.

**VI. táblázat. A roma nemzetiségű tanulók létszáma
Kárpátalja közigazgatási egységeinek iskoláiban, a 2008–2009-es tanévben**

Közigazgatási egységek (Járások, megyei jogú városok)	A tanulók létszáma összesen	A roma nemzetiségű tanulók létszáma
Beregszász város	3 612	367
Beregszászi járás	6 259	737
Beregszász város és Beregszászi járás együtt	9 871	1 104
Munkács város	9 301	659
Munkácsi járás	11 966	608
Munkács város és Munkácsi járás együtt	21 267	1 267
Ungvár város	13 719	454
Csap város	1 002	118
Ungvári járás	6 316	904
Ungvár város, Csap város és Ungvári járás együtt	21 037	1 476
Huszt város	3 946	133
Husztai járás	12 833	105
Huszt város és Husztai járás együtt	16 779	238
Nagybereznai járás	3 260	206
Nagyszőlősi járás	16 077	706
Volóci járás	3 013	31
Ilosvai járás	13 965	400
Ökörmezei járás	6 581	42
Perecsenyi járás	4 108	548
Rahói járás	14 037	245
Szolyvai járás	6 190	198
Técsői járás	23 780	36
Összesen	159 965	6 497

Forrás: Braun–Csernicskó–Molnár 2010, p. 68. alapján

A 2010–2011-es tanévben a 2006–2007-es tanévhez viszonyítva 1254 fővel, a 2008–2009-es tanévhez viszonyítva pedig 579 fővel növekedett a roma nemzetiségű tanulók száma, miközben a tanulók összlétszáma folyamatosan csökkent.²³

**VII. táblázat. A roma nemzetiségű tanulók létszáma
Kárpátalja közigazgatási egységeinek iskoláiban, a 2010–2011-es tanévben**

Közigazgatási egységek (Járások, megyei jogú városok)	A roma nemzetiségű tanulók létszáma osztályonkénti bontásban												Össz.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1. Ungvár város	77	74	64	74	56	63	32	36	47	-	-	-	523
2. Munkács város	81	87	84	69	79	106	90	71	57	-	1	-	725
3. Beregszász város	52	46	34	39	35	42	36	34	38	40	17	8*	421
4. Huszt város	11	23	25	13	21	24	11	12	15	2	-	-	157
5. Csap város	10	13	10	6	13	30	12	11	10	11	3	-	129
6. Beregszászi járás	94	86	89	94	66	63	75	54	45	30	22	-	718
7. Nagybereznai járás	8	10	26	8	14	23	18	10	6	-	-	-	123
8. Nagyszőlősi járás	147	94	86	132	98	88	80	58	44	9	8	-	844
9. Volóci járás	6	7	1	2	8	2	7	1	-	-	-	-	34
10. Ilosvai járás	75	53	62	52	41	31	42	35	35	15	6	-	447
11. Ökörmezei járás	6	3	7	-	-	10	5	17	2	2	-	-	52
12. Munkácsi járás	96	92	75	102	58	76	61	78	73	1	3	-	715
13. Perecsenyi járás	86	71	63	78	53	59	54	56	50	2	2	-	574
14. Rahói járás	32	24	25	33	42	39	14	25	12	10	3	-	259
15. Szolyvai járás	31	40	21	23	27	28	16	22	26	-	1	-	235
16. Técsői járás	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17. Ungvári járás	131	125	124	114	95	111	98	65	63	31	27	-	984
18. Huszti járás	25	22	21	18	5	15	10	13	7	-	-	-	136
Összesen	968	870	817	857	711	810	661	598	530	153	93	8	7076

Forrás: Megyei Oktatási Főosztály statisztikai adatai alapján

* Megjegyzés: a 8 tanuló a Beregszászi esti iskolában folytatott tanulmányokat.

**VIII. táblázat. A roma nemzetiségű tanulók létszáma
a Beregszászi járás iskoláiban, a 2010–2011-es tanévben**

	Iskola	A roma nemzetiségű tanulók létszáma osztályonkénti bontásban										Össz.	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		11
1. Alsó-Remetei Általános Iskola*		2	2	3	5	2	3	2	2	4	-	-	23
2. Beregdédai Általános Iskola		5	4	1	2	4	1	3	2	1	-	-	23
3. Beregújfalui Általános Iskola		9	5	10	8	7	4	3	7	3	-	-	56
4. Mezőkaszony Középiskola		6	11	9	4	2	3	11	5	6	5	-	62
5. Nagyberegi Középiskola		4	7	5	3	5	3	4	1	2	3	-	41
6. Makkosjánosi Középiskola		9	5	7	6	12	9	10	5	3	5	2	76

7.	Gáti Középiskola	11	8	13	11	9	9	12	9	3	2	3	90
8.	Badallói Általános Iskola	8	15	9	5	3	3	5	7	6	-	-	61
9.	Mezővári Középiskola	19	14	15	23	12	20	13	7	17	15	15	176
10.	Bátyúi Középiskola	2	8	2	3	-	-	-	2	-	-	2	19
11.	Bótrágyi Általános Iskola	10	4	7	4	6	6	6	3	-	-	-	46
12.	Kisbégányi Általános Iskola	9	3	8	20	4	2	6	4	-	-	-	56
	Összesen	94	86	89	94	66	63	75	54	45	30	22	718

Forrás: Megyei Oktatási Főosztály statisztikai adatai alapján

IX. táblázat. A roma nemzetiségű tanulók létszáma Beregszász város iskoláiban, a 2010–2011-es tanévben

	Iskola	A roma nemzetiségű tanulók létszáma osztályonkénti bontásban												Össz.			
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12				
1	Beregszászi 7. számú Általános Iskola													-	-	-	325
2	Beregszászi 3. számú Zrínyi Ilona Középiskola	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-				2
3	Beregszászi 4. számú Kossuth Lajos Középiskola	2	2	1	-	2	2	-	-	2	-	-	-				11
4	Beregszászi 6. számú Általános Iskola	2	-	3	-	1	3	-	1	2	-	-	-				12
5	Beregszászi 8. számú Mikes Kelemen Középiskola	2	2	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-				8
6	Beregszászi esti iskola*	-	-	-	-	-	-	-	-	-						8	63
	Összesen															8	421

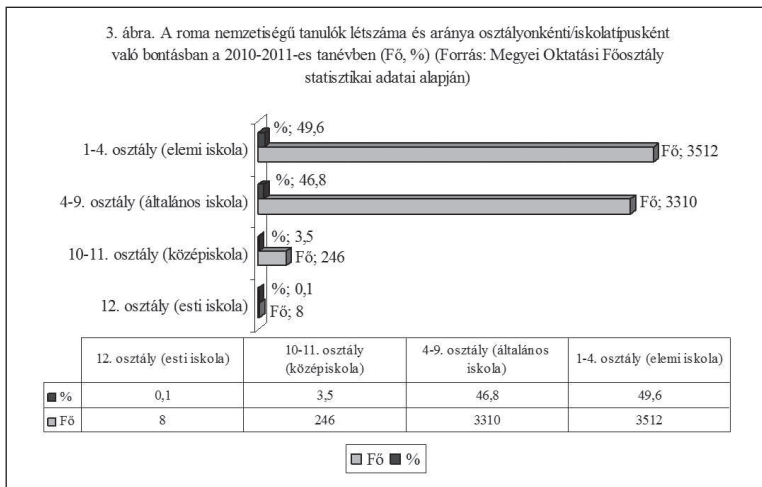
Forrás: Megyei Oktatási Főosztály statisztikai adatai alapján

* Megjegyzés: ukrán tannyelvű

A VII. táblázat adatai alapján jól látható, hogy a roma nemzetiségű tanulók felülreprezentáltak az elemi iskolai osztályokban²⁴ (3512 fő, 49,6%), ugyanakkor jelentősen alulképviseletet a középiskola felső-tagozatán²⁵ (246 fő, 3,5%). Az általános iskola felső-tagozatán²⁶ a vizsgált tanévben 3310 fő (46,8%) tanult (3. ábra).

A roma tanulók döntő többsége tehát a 9. osztály elvégzése után nem folytatja a tanulmányait, a középiskola felső osztályaiba (10–11. osztályba) már csak nagyon kevesen jutnak el. Gimnáziumokban²⁷ egyáltalán nem tanulnak roma gyerekek. Szakképzésben,²⁸ a 2011–2012-es tanévben 54 fő roma nemzetiségű gyerek vett részt (X. táblázat).

A Megyei Oktatási Főosztály adatai szerint a 2010–2011-es tanévben, Kárpátalja óvodáiban 312 fő roma nemzetiségű gyermeket regisztráltak, ebből 127 fő volt ötéves²⁹ (XI. táblázat).

X. táblázat. A szakközépiskolákban (szakképző intézményekben) tanuló roma nemzetiségű tanulók száma, a 2010–2011-es tanévben

	Iskola	A roma tanulók létszáma	A roma nemzetiségű tanulók létszáma szakma szerinti megoszlásban
1.	Munkácsi 3. számú Szakközépiskola	1	Rádiómechanikus (műszerész) – 1 fő
2.	Kijevi Nemzeti Kereskedelmi- és Gazdasági Egyetem Ungvári Kereskedelmi Szakiskolája	13	Varrónő – 8 fő Szabó – 2 fő Faesztergályos – 3 fő
3.	Munkácsi Állami Oktatási Szakképző Líceum	16	Festő-mázoló – 2 fő Asztalos – 10 fő Szakács-cukrász – 2 fő Számvivő – 2 fő
4.	Szolyvai Építőipari Szakközépiskola	4	Asztalos – 4 fő
5.	Ökörmezői Szakiskola	1	Fafaragó (művészi) – 1 fő
6.	Perecsenyi Szakiskola	4	Asztalos – 2 fő Ács – 2 fő
7.	Munkácsi Szolgáltatói Szakiskola	4	Bolti eladó – 1 fő Varrónő (felsőruházati szabász) – 3 fő
8.	Nagybereznai 33. számú Technikai Szakiskola	11	Varrónő – 3 fő Számvivő – 2 fő Autószerelő – 6 fő
	Összesen	54	

Forrás: Megyei Oktatási Főosztály statisztikai adatai alapján

XI. táblázat. A roma nemzetiségű óvodások létszáma Kárpátalja közigazgatási egységeinek óvodáiban, a 2010–2011-es tanévben

Közigazgatási egység	A roma nemzetiségű óvodások száma	Ebből öt éves
Beregszász város	19	11
Huszt város	-	-
Munkács város	37	21
Ungvár város	82	31
Csap város	12	-
Beregszászi járás	34	15
Husztói járás	6	1
Ilosvai járás	-	-
Munkácsi járás	25	9
Nagybereznai járás	-	-
Nagyszőlősi járás	-	-
Ökörmezei járás	7	4
Perecsenyi járás	-	-
Rahói járás	2	-
Szolyvai járás	10	3
Técsői járás	-	-
Ungvári járás	78	32
Volóci járás	-	-
Összesen	312	127

Forrás: Megyei Oktatási Főosztály statisztikai adatai alapján

(A kutatás módszertana, alapvető céljai) A kutatás keretén belül szociológiai vizsgálatot végeztünk Kárpátalján (Ukrajna) és Békés-megyében (Magyarország) a Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógia Kara (Szarvas) és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Beregszász) munkatársai által kidolgozott kérdőív alapján. Az adatfelvételre 2009 márciusában került sor. A felmérést mindkét régióban a helyi kutatócsoport szervezte meg, koordinálta és ellenőrizte. A terepmunkát a két intézmény tanítói és óvodapedagógiai szakos hallgatói végezték. A kérdőívet minden esetben a kérdezőbiztosok személyesen kérdezték végig.

A felmérés során összesen nyolcszáz 11–14 éves roma és nem roma³⁰ fiatalat kérdeztünk meg egyenlő megoszlásban (400-400 fő).³¹

A kutatás tervezésének legkényesebb kérdése az alapsokaság meghatározása volt, tehát lényegében az a kérdés, hogy tulajdonképpen kiket tekintünk romának. A fenti kérdés a roma kutatások meghatározó és állandó problémája.³²

A kutatás tervezésének folyamatában, a roma populáció meghatározásakor (definiálásában) a „roma az, akit a nem roma-környezete annak tart”³³ klasszifikációt helyeztük előtérbe.³³

Mintafelvételi forrásként a községi tanácsok/önkormányzatok nyilvántartásait használtuk. Kárpátalja vonatkozásában ez a hiányos (állami) adatkezelés/nyilvántartás miatt problémát okozott, ezért több esetben a református és római (illetve görög) katolikus egy-

ház, magyar iskola – összesített és megszürt listáit (is) használtuk.

A mintasokaság követi a vidék egész felnőtt roma lakosságát kitevő alapsokaság megoszlását járások (közigazgatási egységek) szerint.

Az adatfelvétel/kutatás Kárpátalja négy járásában történt: az ungvári, a bereg-szászi, a munkácsi és a nagyszőlősi járásokban, Magyarországon, pedig nagyrészt Békés-megyében (de a Dél-alföldi régióban is történt adatfelvétel).

A beérkezett interjúk közül valamennyi értékelhető volt, így bekerült a kutatás adattárába.³⁴

Munkánk alapcélkitűzése volt, hogy új dimenziókat nyissunk a roma kisebbségi lét társadalomtudományi megközelítése terén, ezért kutatásainkat a Kárpátalján élő roma közösség(ek) létrejötte óta első ízben a teljes népességre kiterjedő úgynevezett reprezentatív mintákon végeztük.

A feltáráshoz került információk segítségével érdemben kívánunk hozzájárulni egy olyan közös jelrendszer kialakításához, amely megakadályozhatja a kisebbségi romaság és az érintett többségi nemzet(ek) közötti vizsályok megszokott színterén – mitikus porondon – való további eszkalációját.

A vizsgálat során feltérképeztük a cigányság egyes rétegeinek (11–14 éves fiatalok) életmódját, társadalmi viszonyait, és feltártuk az érintett közösségek értékrendjének domináns elemeit, jövőképét.

Kárpátalja roma fiataljainak körében mindeddig nem végeztek az egész populációt átfogó, tudományos igényű, megbízható szociológiai kutatásokat. Ez a hiány természetesen nem pótolható egyetlen felméréssel. Kiindulási alapul kérdőívünkön a fiatalok életmódjával kapcsolatos kérdéseket szerepeltettük – részben azért is, hogy a kapott adatok összevethetők legyenek a többi határon túli régió hasonló témájú felméréseinek eredményeivel.³⁵

Kutatásunk a következő főbb kérdéscsoportok elemzését tűzte ki célul:

identifikációs adatok (1 – 4 kérdésekre adott válaszok);

a szülőkre vonatkozó kérdések (5 a–d);

az életkörülmények és táplálkozás (6–17);

család (18–24);

szabadidő-tevékenység, barátok/baráti kör (25–32);

kulturális fogyasztás (média- és olvasási szokások) (33–37);

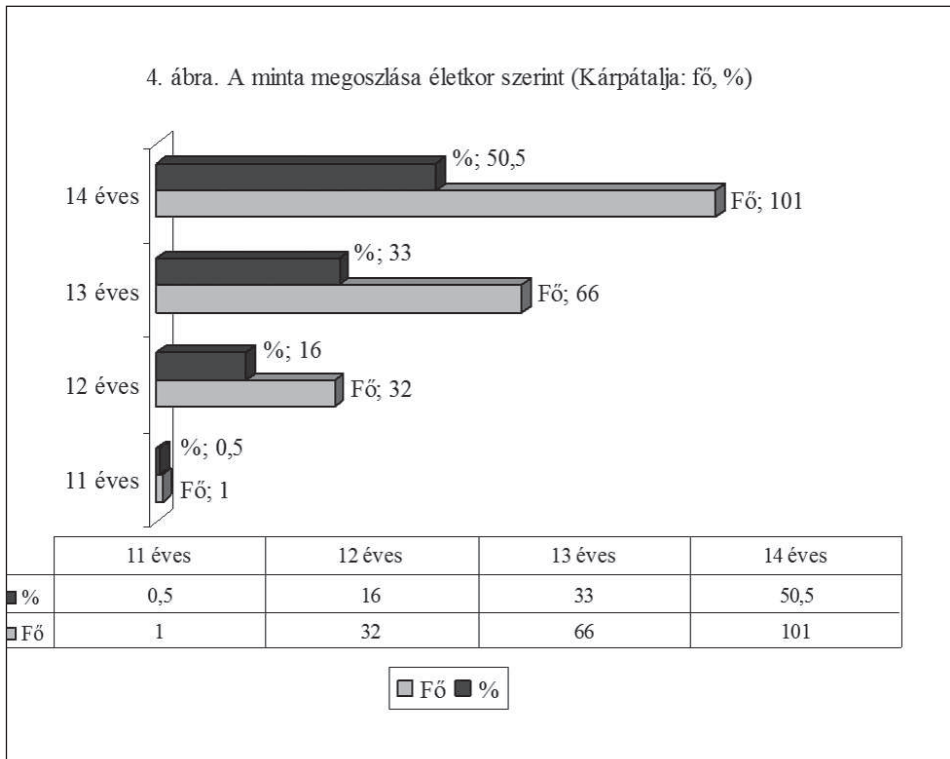
oktatás, tanulási szokások/iskolai teljesítmény/problémák (38–44);

közérzet, egészségi helyzet/devianciák (44–47);

problémaerceptió és jövőkép (48–53).

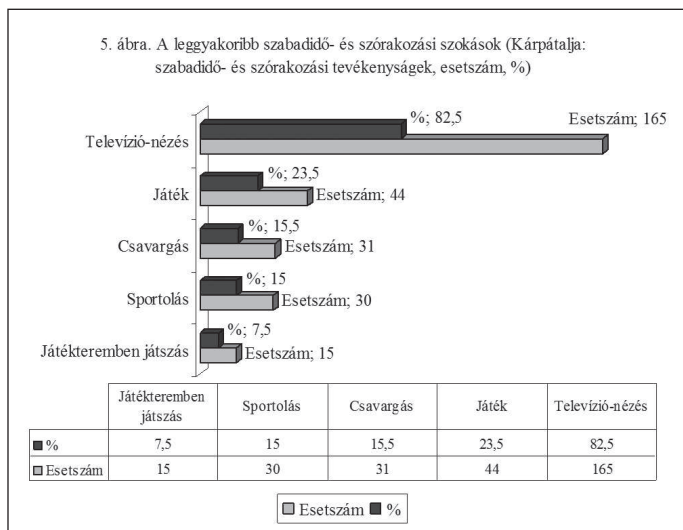
Jelen dolgozatunkban³⁶ csak a kárpátaljai roma fiatalok körében rögzített adatok elemzésére törekedtünk a *szabadidős-tevékenység*, a *kulturális szokások* és az *egészségi helyzet* területén, minden megjegyzés és kommentár nélkül.

(*A minta demográfiai adatai*) A kérdőíves lekérdezés nagyobb részt iskolákban³⁷ zajlott le,³⁸ a célcsoport demográfiai összetétele ennek megfelelően alakult. Mivel a kérdőív több olyan kérdést (is) tartalmazott, amelynek megértése problémát okozott volna az elemi iskolás korosztálynak, kutatásunk célcsoportját azok a fiatalok képezték, akik az iskolák hatodik és kilencedik évfolyam által határolt korosztályba tartoztak.³⁹ A kérdezőbiztosoknak összesen kétszáz válaszadót sikerült elérniük, ezeknek a roma fiataloknak a legnagyobb aránya az 1995-ös korosztályba (101 fő, 50,5%) tartozott, azaz 14 éves. Jelentősebb csoportot alkotnak még az 1996–1997-ben születettek (98 fő, 49%) (4. ábra). A válaszadók átlagéletkora 13,1 év.

(Szabadidős-tevékenység) A vizsgált korosztály életében meghatározott/jelentős szerepe van annak, hogy a szabadidejüket milyen módon töltik, mire van egyáltalán lehetőségük. Ebből kiindulva, kutatásunk egyik fő csapásiránya a szabadidő-eltöltéssel kapcsolatos szokások feltérképezése volt. Az alábbiakban az ezzel kapcsolatos eredményeket mutatjuk be.

A roma tizenévesek életében is jelentősége van annak, hogy mivel töltik el szabadidejüket, illetve mire van egyáltalán lehetőségük.⁴⁰ A tevékenységek közül – a televíziónézési szokásokat kivéve – egy sem kapott ötven százalék feletti arányt, ami az eltérő szabadidős szokásokra utal.⁴¹ Az első két helyen szereplő tevékenység nem okoz meglepetést: a vizsgálat adataiból kiderült, hogy a fiatalok közel egynegyede játékkal (testvérrrel, barátokkal, szülővel) (44 esetszám, 23,5%) tölti a szabadidejét, de ugyancsak sokan vannak azok is, akik szabadidejükben egyszerűen csavarogni (utcán, faluban, városban, parkban) (31 esetszám, 15,5%) szoktak. A sportolás is (sportrendezvények, kerékpározás, úszás) a vizsgálat által megcélzott roma populáció sajátosságának tűnik (30 esetszám, 15%). Ezek mellett, mint a legkönnyebben elérhető szabadidős-tevékenység, a televíziónézés (165 esetszám, 82,5%) és a játékteremben való „gépezés” (játás) (15 esetszám, 7,5%) tekinthető a gyakoribb időtöltéseknek (5. ábra).

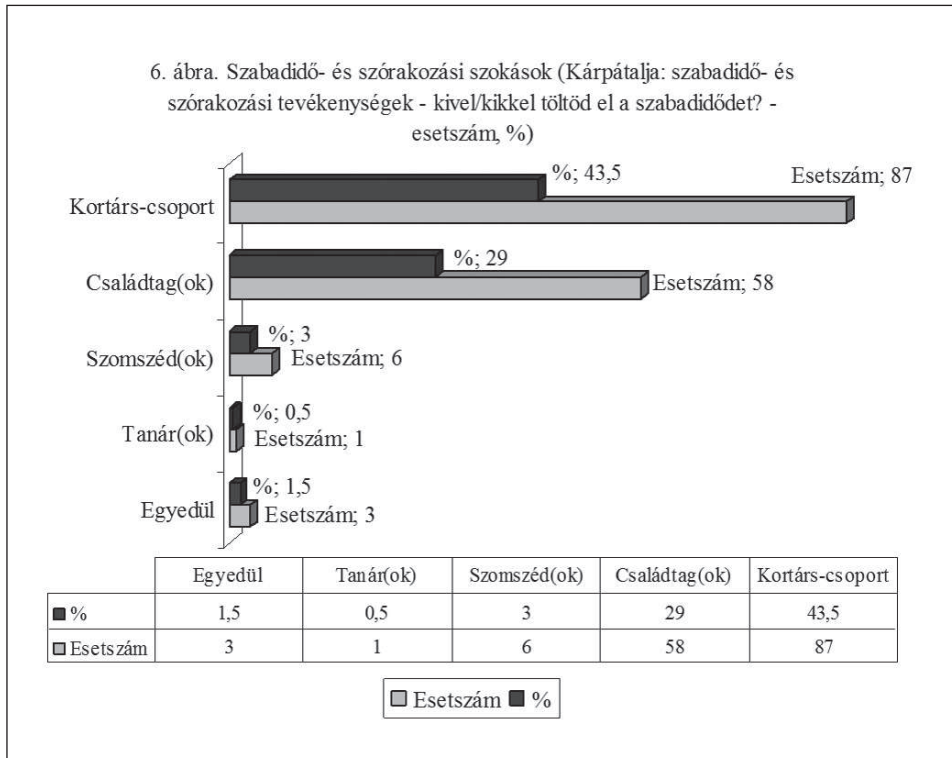
A szabadidős-tevékenységek teljes listájáról a XII. táblázat alapján kaphatunk képet.

XII. táblázat. Szabadidő és szórakozási szokások (Kárpátalja: szabadidő- és szórakozási tevékenységek – esetszám)

Szabadidő-tevékenységek	Esetszám
Csavarogni (utcán, faluban, városban, parkban)	31
Beszélgetni (barátokkal, testvérekkel)	3
Bulizni (bárokban)	8
Játszani (testvérekkel, barátokkal, szülőkkel)	44
Játékteremben szórakozni (gépezni)	15
Sportrendezvény/sport	15
Kerékpározni	7
Sakkozni	1
Úszni (folyóban)	11
Halászni/horgászni	8
Televíziót nézni	165
Kirándulni/mezőt járni	3
Kártyázni	2
Gépkocsivezetés	1
Kirakatok nézegetése a városban	2
Nincs szabadidőm	2
Nem válaszolt	89

* Megjegyzés – 34 megkérdezett 2 szabadidő-tevékenységet, 10 megkérdezett pedig 3 szabadidő-tevékenységet is megjelölt

A 6. ábra azt mutatja, hogy kikkel szokták eltölteni szabadidejüket a válaszadók. Az adatokból kiderül, hogy a kortárs csoportok (barátok/barátnők, osztálytársak, tábori gyerekek) szerepe igen jelentős (87 esetszám: barátok/barátnők – 81, osztálytársak – 2, tábori gyerekek – 4; 43,5%: barátok/barátnők – 40,5%, osztálytársak – 1%, tábori gyerekek – 2%), és az is leolvasható, hogy jelentős a családdal/családtaggal való együttlét is (58 esetszám: apa – 13, anya – 4, testvérek – 39, család, együtt – 2; 29%: apa – 6,5%, anya – 2%, testvérek – 19,5%, család, együtt – 1%) (Nem válaszolt – 89 fő, 44,5%).

A fiataloknak ebben az életszakaszában megerősödik a kortárs csoportok szerepe és hatása, megkezdődik a családtól való eltávolodás, a felnőttek bizonyos fokú elutasítása. Mindez valamilyen formában kihat a szabadidő-eltöltési szokásaikra is. Ebből kiindulva, egy másik típusú kérdéssel felvetésünkben azt szeretnénk volna megtudni, hogy a vizsgált korosztály esetében mely tevékenységek azok, amelyet családi körben végeznek a fiatalok. A XIII. táblázatban olvashatjuk ezeket az adatokat. Az érdekesebb (kiugró, 10-nél nagyobb esetszámokat) eredményeket kiemeltük.

XIII. táblázat. Szabadidő- és szórakozási szokások**(Kárpátalja: szabadidő- és szórakozási tevékenységek.****Család – mit szoktatok közösen csinálni a családdal/apa, anya? – esetszám, %)**

Közös tevékenység	Apa (esetszám)	Apa (%)	Anya (esetszám)	Anya (%)	Összesen: apa+anya (esetszám)
A kertben dolgozni	4	2	6	3	10
Kaszálni	1	0,5	-	-	1
Beszélgetni	4	2	1	0,5	5
Takarítani	-	-	11	5,5	11
Vásárolni	-	-	4	2	4
Gépkocsit vezetni	1	0,5	-	-	1
Dolgozni (házkörül, utcát seperni, napszámba járni)	30	15	24	12	54
Fát gyűjteni az erdőn	3	1,5	-	-	3
Halászni/horgászni, járni	12	6	-	-	12
Gombázni	3	1,5	2	1	5
Focizni	8	4	-	-	8
Televíziót nézni	21	10,5	16	8	37
Étkezni	4	2	3	1,5	7
Játszani	9	4,5	-	-	9
Kártyázni	2	1	-	-	2
Kosarat fenni	5	2,5	2	1	7
Vasat gyűjteni	3	1,5			3
Zenét hallgatni	4	2	1	0,5	5
Úszni	2	1	-	-	2
Szekeket hajtani	3	1,5	-	-	3
Kéregetni	3	1,5	2	1	5
Testvérekre vigyázni	-	-	3	1,5	3
Főzni	-	-	6	3	6
Mosogatni	-	-	1	0,5	1
Ruhát mosni	-	-	5	2,5	5
Templomba menni	-	-	2	1	2
A piacon árulni	-	-	3	1,5	3
Vitatkozni	-	-	2	1	2
Olvasni	-	-	1	0,5	1
Tanulni	-	-	3	1,5	3
Sétálni a városban	-	-	1	0,5	1
Semmit	29	14,5	39	19,5	68
Nem válaszolt	49	24,5	62	31	

A táblázat adataiból kiderül, hogy ebben az életszakaszban a megkérdezett roma fiatalok többsége – mivel anyagilag más státuszban van, mint a többségi nemzet (ukrán, orosz, magyar) kortársaik – már megtapasztalja, hogy az életben a megélhetésért keményen meg kell dolgoznia, ezért szabadidő-eltöltési lehetőségeiket jelentősen befolyásolja az is, hogy a szabadidő – valamilyen formában és szinten – a munka (utcaseprés, napszamba járás, fagyűjtés, kosárfonás, vasgyűjtés, kerti munka) ellenpólusaként jelenik meg.

A fenti adatokat összehasonlítva jól látható különbségeket találunk az apával és az anyával való szabadidő-eltöltési szokások között. A házimunka (takarítás, főzés, mosás), mint a szabadidő eltöltésének módja főleg az anyával/anyákkal eltöltött közös tevékenységekben jelenik meg, ellentétben a sportolással (foci, úszás), szórakozással (játászás, kártyázás, zenehallgatás).

A vizsgálatba bevont roma fiatalok átlagban heti 5,7 órát töltenek együtt az édesapjukkal, édesanyjukkal valamivel kevesebbet: 4,6 órát (XIV. táblázat).

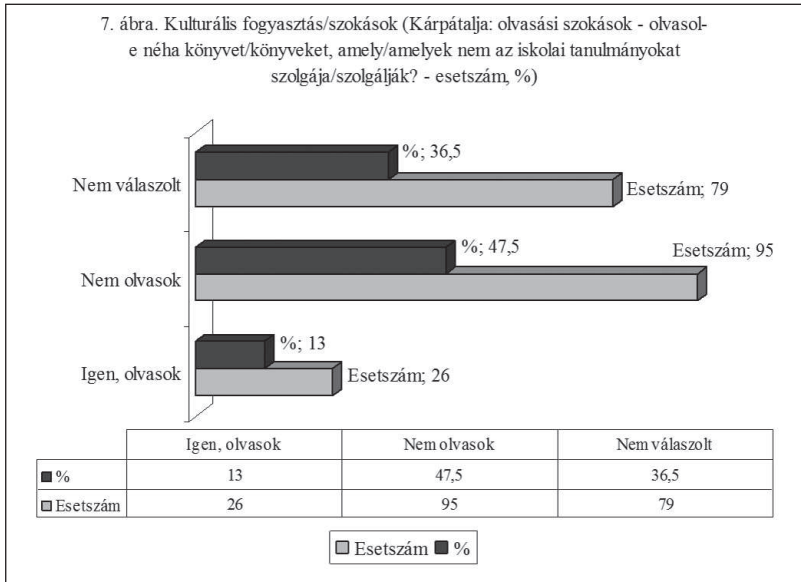
XIV. táblázat. Szabadidő- és szórakozási szokások (Kárpátalja: szabadidő- és szórakozási tevékenységek – Család – hetente hány órát töltesz szüleiddel?) (Esetszám, %)

Heti óraszám	Apa*		Anya**	
	Esetszám	%	Esetszám	%
0-1	4	2	4	2
1-2	10	5	21	10,5
2-3	20	10	13	6,5
3-4	10	5	16	8
4-5	17	8,5	11	5,5
5-6	9	4,5	14	7
6-7	4	2	12	6
7-8	10	5	5	2,5
8-9	3	1,5	5	2,5
9-10	8	4	6	3
10 óránál több	5	2,5	11	5,5
Nem tudom	8	4	1	0,5
Nem válaszolt	92	46	81	40,5

Megjegyzés: * - átlag/hét 5,7 óra (szélsőséges értékek: 60 – 1 fő, 30 – 1 fő, 20 – 1 fő, 14 – 1 fő, 0,5 – 1 fő), nem tudom: pl. többórát naponta, amikor kedve van, minden vasárnap, stb. ** - átlag/hét – 4,6 óra (szélsőséges értékek: 40 óra – 1 fő), nem tudom: pl. minden időmet

(Kulturális fogyasztás/szokások) Számos vizsgálat eredménye támasztja alá, hogy a gyerekek olvasási kedve, érdeklődése, szokásai főleg a szülői házban látott minták átadása révén alakulhatnak ki, de nem szabad fegyvelmen kívül hagynunk a gazdasági és társadalmi körülmények befolyásoló szerepét sem.

Az olvasási szokásokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a vizsgált populáció közel fele (95 fő, 47,5%) a tankönyveken kívül semmilyen könyvet nem olvasott/olvas (7. ábra).⁴² (Nem válaszolt: 79 fő, 39,5%).

Az olvasók (26 fő, 13%) könyveket különböző gyakorisággal vesznek a kezükbe (XV. táblázat).

A különböző könyvtípusok olvasottságát nem mértük.

XV. táblázat. Kulturális fogyasztás/szokások (Kárpátalja: olvasási szokások – általában mennyi időt töltesz el hetente olvasással? – esetszám)

Általában mennyi időt töltesz el hetente olvasással?	Esetszám
0-1 óra	5
1-2 óra	6
2-3 óra	2
3-4 óra	1
4-5 óra	1
5-6 óra	2
6 óránál több	2
Nem választott	7

Miután megvizsgáltuk, hogy mennyit olvas a vizsgált populáció, szükséges kitérni az olvasás külső körülményeire is: mekkora könyvgyűjteménnyel rendelkeznek otthon.⁴³

A megkérdezett respondents több mint háromnegyedének (185 fő, 92,5%) családja rendelkezik otthon könyvvél/könyvekkel. Az otthon található könyvek számát tekintve viszont elmondható, hogy a roma gyerekek családjának jelentős része (144 fő, 72%) csupán egy könyvvel rendelkezik. (XVI. táblázat).

XVI. táblázat. Kulturális fogyasztás/szokások (Kárpátalja: olvasási szokások – mennyi könyve – db – van a családtagoknak? – fő,%)

Könyvek száma (db)	Fő	%
0	4	2
1	144	72
2	29	14,5
3	8	4
4	1	0,5
5	3	1,5
Nem tudja	2	1
Nem válaszolt	9	4,5

Közismert tény, hogy az olvasásra fordított idő egyre kevesebb lesz, ugyanakkor egyre több időt töltenek a gyerekek a televízió, a videó (DVD) és a számítógép előtt.⁴⁴

A megkérdezett fiatalok családjai többségének (105 fő, 52,5%) tulajdonában van televízió. A családok kevesebb, mint negyedében van videó (37 fő, 52,5%), legkevesebben pedig számítógéppel rendelkeznek (4 fő, 2%) (XVII. táblázat).

XVII. táblázat. Kulturális fogyasztás/szokások (Kárpátalja: televízió nézési szokások – van-e televízió, videó, számítógépek a családban? – fő, %)

Van-e a családban?	Televízió		Videó		Számítógép	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Van	105	52,5	37	18,5	4	2
Nincs	84	42,0	152	76	186	93
Nem válaszolt	11	5,5	11	5,5	10	5

A vizsgált roma fiatalok 80%-a (160 fő) szokott tévézni. Egy héten, aszerint, hogy hány percet/órát tévéznek: 5 óra (300 perc) és 30 óra (1800 perc) közötti intervallumban helyezkednek el a populáció tagjai (XVIII. táblázat). Ezeket az adatokat saját becslésre hagyatkozva mértük.

A 11–14 éves korosztályra jellemző, hogy egy átlagos napon 0,7–4,3 órát (43–257 percet) töltenek tévénéssel.

Méréseink szerint a roma fiatalok mintegy 28,5%-a (57 fő) videózik. Az adatok szerint az öt órás videónézés a leggyakoribb (22 fő, 11%) (XVIII. táblázat).

XVIII. táblázat. Kulturális fogyasztás/szokások (Kárpátalja: televízió nézési szokások – mennyi időt töltesz hetente televízió- és videonézéssel? – fő, %)

Heti óraszám	Televízió nézés		Videonézés	
	Fő	%	Fő	%
0	5	2,5	122	61
0-5	32	16	22	11
5-10	41	20,5	21	10,5
10-15	39	19,5	7	3,5
15-20	21	10,5	1	0,5
20-25	9	4,5		
25-30	5	2,5		
30 óránál több	7	3,5		
Nem tudom	6	3	6	3
Nem válaszolt	35	17,5	21	10,5

A megkérdezett 11–14 éves roma fiatalok csupán 11%-a (22 fő) használ számítógépet, de csak 2%-a (4 fő) él, olyan háztartásban, ahol van számítógép (lásd XV. táblázat). A számítógép-hozzáférési lehetősége a legtöbb adatközlőnek az iskolában van, ahol közös gépet használnak. Ezért a számítógép-használók nagyobb része feltételezéseink szerint – az iskolában –, tanulásra használja a számítógépet (XIX. táblázat).

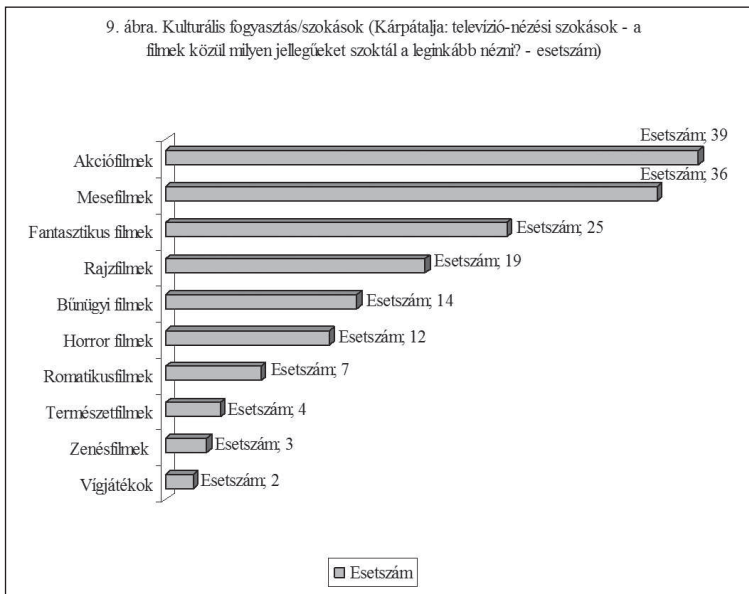
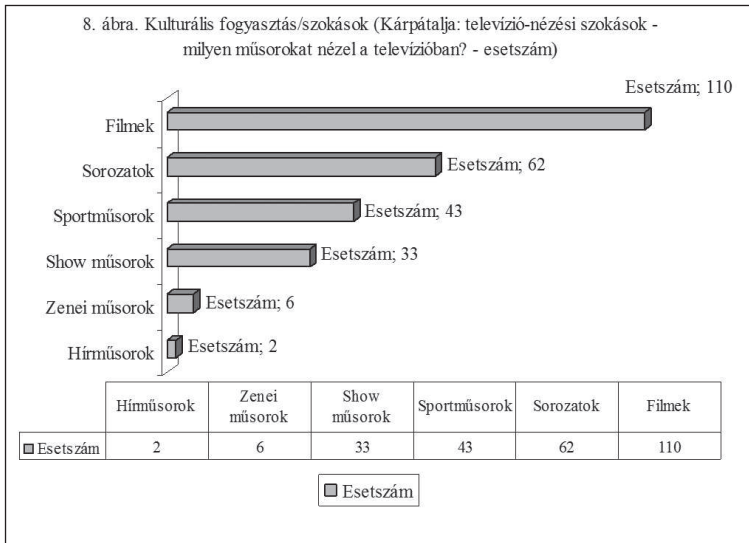
XIX. táblázat. Kulturális fogyasztás/szokások (Kárpátalja: számítógép-használat – mennyi időt töltesz hetente számítógépezéssel? – fő, %)

Heti óraszám	Fő	%
0	152	76
0,5	3	1,5
1	8	4
2	3	1,5
2 óránál több	6	3
Nem tudom*	2	1
Nem válaszolt	26	13

Megjegyzés – * 2 fő nem adott pontosan beazonosítható választ: keveset, nem sokat.

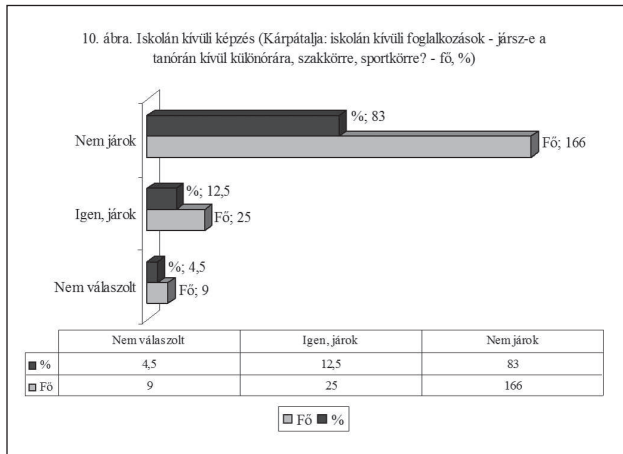
Megállapítható, hogy a televíziót rendszeresen néző roma fiatalok legkedveltebb műsoraik: a filmek (110 esetszám) és a sorozatok (62 esetszám) (8. ábra), sorban utána a sport- és show-műsorok következnek.

A filmek közül az akciófilmek (39) és a mesefilmek (36) a legnézettebbek, illetve a fantasztikus filmek (25). Öröndetes, hogy bár kevesen, érdeklődnek az ismeretterjesztő-természetfilmek (4) után is. De a megkérdezettek egy része szereti a horrort (12) és

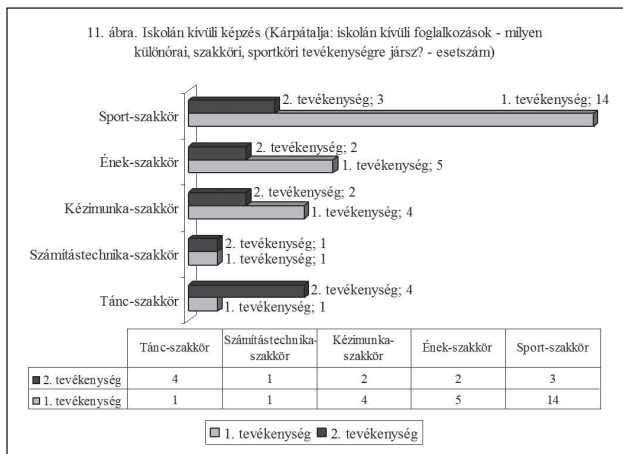

a bűnügyi filmeket (14) is. Meglepő viszont, hogy a zenésfilmeket (3) és a vígjátékokat (2) a megkérdezett korosztály alulreprezentálja (9. ábra).

(Iskolán kívüli foglalkozások: különórák, szakkörök) Az iskolán kívüli képzés fontos mutatói a különórák, szakkörök-sportkörök. A kárpátaljai 10–14 éves roma fiatalok több mint háromnegyede (83%, 166 fő) nem jár semmilyen, a kötelező iskolai oktatáson kívüli órára, szakkörre-sportkörre (10. ábra).

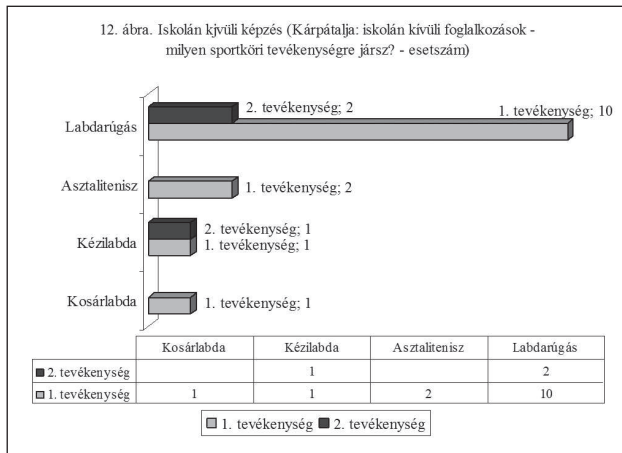

A leggyakrabban látogatott iskolán kívüli foglalkozás(ok) a sportkör(ök): a kötelező testnevelési órákon kívül a roma fiatalok 8,5%-a sportol, jár valamilyen sportkörre (17 fő: 1. tevékenység – 14 fő, 2. tevékenység – 3 fő) (11. ábra). A megkérdezettek által leggyakrabban gyakorolt sportág a labdarúgás (12 fő: 1. tevékenység – 10 fő, 2. tevékenység – 2 fő) (12. ábra).

(Zárszó – összefoglalás helyett) Kutatásunk második részében a szabadidő-eltöltéssel kapcsolatos eredményeket, illetve a kulturális fogyasztási szokásokat mutattuk be. Összefoglalásképpen szeretnék kiemelni néhány fontos tényt:

A megjelölt szabadidős-tevékenységeket a fiatalok jelentős hányada igen gyakran végzi, bár a tevékenységek közül egy sem kapott ötven százalékos feletti arányt (a televíziónézési szokásokat kivéve), ami eltérő szabadidő-eltöltési szokásokra utal. Az első helyeken szereplő tevékenységek (televíziónézés, játék, csavargás) nem okoznak meglepetést, akárcsak az sem, hogy kikkel szokták eltölteni szabadidejüket a válaszadók. A

kortárs-csoportokkal (barátokkal, tábori gyerekekkel) együttlét gyakorlatilag mindennapos, és ez lényegében összefügg más tevékenységekkel is, hiszen a szabadidő eltöltésének módja, függetlenül attól, hogy miről is van szó, az esetek döntő többségében a barátokkal együtt történik. A televízió nézés a legkönnyebben elérhető szabadidős tevékenység (és a legkényelmesebb is), ugyanis nem kell közben semmit csinálni, csak ülni a képernyő előtt. Ez lényegében nemcsak a roma fiatalok sajátossága, hanem a többségi nemzetek hasonló korosztályú nemzedékeié is; sőt, a felnőttek is ezt jelölték meg a leggyakoribb szabadidős tevékenységnek a különböző vizsgálatsorozatokban. Ugyanakkor elgondolkodtató és figyelmeztető is egyben, hogy a felsorolt szabadidős tevékenységek között nem szerepel az olvasás (összhangban van az olvasási szokásaikkal), és a számítógépezés. Ez utóbbi azzal magyarázható, hogy a vizsgált populáció nehezen jut hozzá (vagy hozzá sem jut) a számítógépekhez.

A házimunka/munka (utcaseprés, napszamba járás, fagyűjtés, kosárfonás, vasgyűjtés, kerti- és házkörüli munka) viszonylag magas említése azt feltételezi, hogy a roma családok többségében (is) tapasztalható belső munkamegosztás. Természetesen ez nem tekinthető klasszikus szabadidős tevékenységnek, mivel a fiatalok nagy része kötelezőként éli meg. El lehet viszont azon gondolkodni, hogy egyrészt negatív: ha más tevékenység helyett, kényszerből kell dolgozni, másrészt pedig pozitív is lehet, ha a szocializáció folyamatába helyesen épül be.

A hobbitevékenység (pl. zenehallgatás) kevés említési aránya viszont nem tűnik korosztály-specifikusnak, ami eltér korosztály körében tapasztalható szokásoktól.

A szabadidő-eltöltés egyik jelentős formája a média fogyasztása. A többféle világszintű összehasonlításban: a fiatalok esetében jelentős a televízió nézéssel eltöltött órák száma. Az információink döntő többsége a médián keresztül jut el a fiatalokhoz. Ebből kiindulva fontosnak tartottuk megnézni, hogy a 10–14 éves roma fiatalok szabadidejében mennyire játszik általános szerepet a televízió nézés, a számítógép-használat, valamint az olvasás.

Az olvasás fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Rengeteget hallani arról, hogy a fiatalok milyen keveset olvasnak mostanában. Elszomorító tény, hogy a kapott adatok alapján a roma fiatalok olvasási szokásaikat tükröző statisztika a többségi nemzetekhez tartozó fiatalokhoz mérten (is) az átlag alatt van: a fiatalok fele egyáltalán nem szokott könyvet olvasni.

A televíziózézési szokásaik viszont korosztály-specifikusnak tekinthető. A megkérdezettek háromnegyede szokott televíziót nézni. Megállapítható, hogy a televíziót rendszeresen néző roma fiatalok legkedveltebb műsorai: a filmek és a sorozatok.

Jelen kutatás eredményei tükrében igyekeztünk egy reális képet adni a roma társadalom felnövekvő nemzedékének értékrendjéről, kulturális és fogyasztási igényeiről, szokásairól. Bízunk abban, hogy e tények ismeretében hatékonyabban és felkészültebben foglalkozhatunk problémáikkal, amelyek mind mai napig megoldásra várnak.

IRODALOM

- A Kárpát-medence magyar oktatási és tudományos intézményeinek adatbázisa (Márton Áron Szakkollégium – Oktatási Minisztérium – MTA Kisebbségkutató Intézete – Teleki László Alapítvány Közép-Európa Tanulmányok Központja – Jeltárs Jelenkor Társadalomkutató Műhely, 2003.
- Dupka György – Zubánics László (évszám nélkül): *Belső-Ukrajna a népszámlálás tükrében*. (www.kmmi.org.ua/uploads/attachments/Belső-Ukrajna.doc – [letöltve: 2012. július 27.]
- Gabóda Béla (2010): A kárpátaljai roma gyerekek életmódjának vizsgálata. *Valóság*, 2010/11. szám, p. 91–109.
- Jemec, G. Sz. – Gyacsenko, B. I. (Смець Г. С. – Дяченко Б. С.) (1993): *Cigány népesség Kárpátalján (Циганське населення Закарпаття)*. Kárpáti Kiadó (Вид. «Карпати»). Ungvár (Ужгород). p. 16.
- Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатське обласне управління статистики), 2003: *Национальний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. Ужгород. p. 84.
- Molnár József – Molnár D. István (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. PoliPrint Kiadó, Ungvár, p. 8; 20–22.; 82.
- Beregszászi Anikó – Cserniczkó István (2007): A Regionális és Kisebbségi nyelvek Európai Kartája – ukrainai módra. *Kisebbségkutatás*, 2007/2. szám, p. 251–261.
- Braun László – Cserniczkó István – Molnár József (2010): Merre visz a „cigány út”? Magyar anyanyelvű cigányok Kárpátalján. In: *Regio*, 2010/1. szám, p. 45.
- Braun László – Cserniczkó István – Molnár József (2010a): *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján*. PoliPrint Kiadó, Ungvár, p. 12; 20–22.

JEGYZETEK

- 1 A tanulmány első részét (identifikációs adatok, család, életkörülmények, táplálkozás, tanulási szokások) a *Valóság* 2010/11. számában (68–90. p.) közöltük.
- 2 Előtte 1989-ben még a Szovjetunió idején tartottak, ún. össz-szövetségi összeírást. Az első hivatalos ukrán népszámlálást a kormány még 1999-ben meghirdette, de ez különböző okok miatt (főleg a szükséges anyagi háttér hiánya miatt) elmaradt (Molnár–Molnár 2005).
- 3 A különböző becslések alapján a lélekszámuk viszont ennél lényegesen nagyobb lehet, kb. 200 ezer főre tehető (Braun–Cserniczkó–Molnár 2010, p. 45.)
- 4 1959 és 1989 között számuk folyamatosan emelkedett.
- 5 A Karta ratifikációjáról szóló ukrán törvény (2003. május 15., száma: 802-IV) ugyanis az alábbi 13 kisebbségi nyelvet ismeri el és vonja a nemzetközi dokumentum hatálya alá: belorusz, bolgár, gagauz, görög, zsidó, krími tatár, moldáv, magyar, német, lengyel, orosz, szlovák, román (Braun–Cserniczkó–Molnár 2010, 45. p; 2010a, p. 14.; Beregszászi–Cserniczkó 2007).
- 6 Az ukrán, a magyar, az orosz és a román nemzetiségek után.
- 7 Az 1989-es népszámlálás adatai alapján, Kárpátalján 12 131 roma (1,0%) élt.
- 8 Az 1989-es népszámlálás után a statisztikai hivatal által végzett felmérés 20 ezer roma cigány származású lakost talált Kárpátalján, ugyanakkor a népszámlálás (1989) csak 12,1 ezret írt össze (Molnár–Molnár 2005, p. 22.; Jemec–Gyacsenko 1993). Ennek alapján Molnár–Molnár a romák számát jelenleg 23 ezer főre becsüli. Braun–Cserniczkó–Molnár (2010a, p. 42.) becslése szerint számuk viszont a regisztráltnál több mint kétszer nagyobb, 31 927 fő.
- 9 Járások, megyei alárendeltségű városok.
- 10 Tehát szörvényben élnek.

- 11 Braun–Cserniczkó–Molnár (2010a, p. 42.) becslése szerint – 2150 fő.
- 12 Braun–Cserniczkó–Molnár (2010a, p. 42.) becslése szerint – 3150 fő.
- 13 Mindkettő ezer fő alatti népességű kis község (falu).
- 14 Beregszász, Munkács, Ungvár, Szolyva, Huszt városokon kívül.
- 15 Ukrán többségű település: Királyháza, Csap és Koncháza.
- 16 Kárpátalja közigazgatásilag 13 járásra és 5 megyei alárendeltségű városra oszlik.
- 17 Lásd Gabóda Béla (2010): Kárpátaljai roma gyerekek életmódjának vizsgálata. *Valóság*, 2010/11. szám, p. 91–109.
- 18 A megyei programok az utóbbi években különösen felerősödtek. Ezek koordinálása főleg a Megyei Oktatási Főosztály és a Kárpátaljai Pedagógus-továbbképző Intézet hatáskörébe tartozik.
- 19 A Kárpát-medence magyar oktatási és tudományos intézményeinek adatbázisa (Márton Áron Szakkollégium – Oktatási Minisztérium – MTA Kisebbségkutató Intézete – Teleki László Alapítvány Közép-Európa Tanulmányok Központja – Jeltárs Jelenkor Társadalomkutató Műhely, kutatásvezető: Horváth Tamás, ukrainai koordinátor: Gabóda Béla) a 2001–2002-es tanév adatait tartalmazza. Az adatbázis felújítása jelenleg folyik. Az adatfelvételek megtörténtek és feldolgozás alatt állnak (Ukrajnában a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség végezte, dr. Orosz Ildikó koordinálásban).
- 20 A Beregszászi 7. számú Általános Iskola, illetve a Munkácsi 14. számú Általános Iskola a köznyelvben roma nemzetiségű iskoláknak számítanak. A két intézmény azonban magyar tanulókkal rendelkező általános iskola, amelyeknek bizonyos okoknál fogva (pl. a beregszászi közvetlenül a roma-tábor mellett működik) csak roma nemzetiségű tanulói vannak. Az oktatás nyelve kizárólagosan a magyar. A tanulók roma nyelvet még fakultatív órakeretben sem tanulnak. A két iskola mellett Kárpátalján kilenc egyházi és alapítványi iskola is működik, ezekben az iskolákban ún. kiegészítő-programok segítségével próbálják a cigány nemzetiségű tanulókat felzárkóztatni olyan szintre, hogy folytathassa tanulmányait az állami intézményekben. Az iskolák mellett számos cigány óvoda is működik Kárpátalján.
- 21 Ungvári, Beregszászi, Nagyszőlősi járások.
- 22 Az adott tanévben, Kárpátalja iskoláiban összesen 155 629 gyerek tanult, a tanulók 4,5%-a volt roma nemzetiségű (7076 fő).
- 23 A tanulók összlétszáma 2010–2011-es tanévben a 2006–2007-es tanévhez viszonyítva 16 142 fővel, a 2008–2009-es tanévhez viszonyítva 7717 fővel lett kevesebb.
- 24 1–4. osztályban.
- 25 10–11. osztályban.
- 26 5–9. osztály.
- 27 Amelyekben általában erősebb az oktatás színvonala.
- 28 Szakközépiskolában, liceumban.
- 29 A következő, 2011–2012-es tanévben első osztályba ment.
- 30 Az összehasonlítás miatt.
- 31 Kárpátalján 200 roma és 200 magyar 11–14 éves fiatal (Békés megyében hasonlóan).
- 32 Ezeket az általánosnak nevezhető problémákat jelzi a magyarországi klasszifikációs vita is. Ennek a vitának az álláspontjai: 1) az etnikai klasszifikációs módszerek elveinek megbízhatóságára (Ladányi–Szelényi 1997), illetve 2) az etnikai jelenségek megismerhetőségére (létszám és arány) (Havas–Kemény–Kertesi 1998) vonatkozik.
- 33 A Ladányi–Szelényi 1997; 2001 tanulmányokat figyelembe véve.
- 34 Az adatrögzítést és tárolást végezte: Bajomi Éva (Békés megye), Gabóda Éva (Kárpátalja). A statisztikai feldolgozást végezte: Bajomi Éva (Békés megye), Gabóda Béla (Kárpátalja).
- 35 Terveink szerint a kutatást szeretnénk kiterjeszteni Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár és Borsod-Abaúj megyék mellett Románia és Szlovákia egyes régióira is.
- 36 A kutatás elemzésének második része.
- 37 Iskolába a válaszadók 84%-a (168 fő) jár.
- 38 Lásd Gabóda Béla (2010): Kárpátaljai roma gyerekek életmódjának vizsgálata. *Valóság*, 2010/11. szám, p. 91–109.
- 38 Az adatfelvétel kisebb részben iskolán kívül: utcán, köztereken készült.
- 39 Általános iskolás korosztály.
- 40 Más nemzetiségű fiatal társukhoz hasonlóan.
- 41 Az adatforrásként használt kérdőívében alkalmazott kérdések a szabadidő-tevékenységek és szórakozási lehetőségek esetében nyílt kérdésnek minősültek. Ez azt jelenti, hogy a feltett kérdés után a kérdezőbiztosok leírták a respondensek válaszait, itt tehát nem volt lehetőség az előre kialakított és megfogalmazott kategóriák megjelölésére. A megkérdezetteknek több válaszlehetőségük is volt.
- 42 Az olvasás, mint szabadidő-tevékenység a leggyakoribb szabadidős tevékenységek között (XII. táblázat, 6. ábra) meg sem jelenik.
- 43 Hogy honnan szerzik be a gyerekek az olvasmányait, az nagymértékben befolyásolja olvasási szokásaikat.
- 44 Nemcsak a roma, hanem a többségi nemzetekhez (ukrán, orosz, magyar) tartozó gyerekek is.